MEMÒRIA

CODEX®
ARQUEOLOGIA I PATRIMONI

Memòria de la intervenció arqueològica preventiva al carrer de l'Hospital 56-58 Jardins de Rubió i Lluch. (Barcelona, Barcelonès).

Codi: 086/10

Dates de la intervenció: 26 octubre de 2010

Nº de referència de la resolució: 437 K121 NB 2010/1-6170

Autor:

Daniel Vázquez Álvarez.

Data de lliurament: 20 de setembre de 2016

FITXA TÈCNICA

Nom del jaciment: Carrer de l'Hospital 56-58- Jardins de Rubió i Lluch.

Codi de la intervenció: 086/10.

Nº de referència de la resolució: 437 K121 NB 2010/1-6170

Municipi: Barcelona **Comarca:** Barcelonès

Coordenades:

UTM31N- ETRS89 E (X): 430584.8 N (Y): 4581402.8

Alçada s.n.m: 9,3 msnm.

Superfície avaluada: 7 m^2

Estat de conservació:

Tipus d'intervenció : **Preventiva** X
Urgència
Investigació

Tipus d'activitat : **Excavació** **Mostreig**
Prospecció **Documentació**
Control X **Tractament de restes**

Cronologia: Època moderna

Dates d'execució: 6 d'octubre de 2010.

Promotor: Som Hidro S.L.

Directors/es: Daniel Vázquez Álvarez.

Redactors/es de la memòria: Daniel Vázquez Álvarez.

Paraules clau: Hospital de la Santa Creu, espai sepulcral, inhumació, connexió anatòmica.

Resum: En aquesta memòria es descriuen els treballs de seguiment arqueològic realitzats als jardins de Rubió i Lluch amb motiu del projecte de rehabilitació de la font ornamental que hi ha ubicada a la zona central del pati claustral de l'Hospital de la Santa Creu.

La detecció de diferents inhumacions durant el procés d'obertura de la primera cala fa que l'empresa adjudicatària de l'obra pari temporalment els treballs i que després procedeixi al cobriment de les restes sense cap tipus de control arqueològic.

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ 4

1.1. Motivació de la intervenció 5

2. LOCALITZACIÓ 6

3. MARC HISTÒRIC 8

3.1.-Evolució històrica de Barcelona (el Raval). 8

3.2.-Evolució històrica de l'Hospital General de la Santa Creu 12

4. ANTECEDENTS 19

5. METODOLOGIA 23

6. TREBALLS REALITZATS I RESULTATS OBTINGUTS 25

6.1.-Cala 1. 25

6.2.-Altres actuacions. 30

7. CONCLUSIONS 32

8. BIBLIOGRAFIA 36

Annexos:

1. Planimetria
2. Inventari unitats estratigràfiques
3. Inventari fotogràfic.

1. INTRODUCCIÓ

Aquesta memòria presenta els resultats obtinguts del control arqueològic que es va dur a terme el dia 06 d'octubre de 2010 als jardins de Rubió i Lluch del pati claustral de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona. Aquest antic complex hospitalari es troba ubicat al carrer de L'Hospital del barri del Raval, al districte de Ciutat Vella de Barcelona (Barcelonès).

Aquets espais formen part del conjunt d'edificacions de l'antic hospital de la Santa Creu i Casa de Convalescència, que tenen una protecció de categoria A (BCIN.MHA D.3-6-1931 – R-I-51-0419) i, per tant, estan considerats com a: "Bé Cultural d'Interès Nacional". Aquest tipus de protecció fa que qualsevol tipus d'actuació que pugui afectar tant els edificis, com el subsòl d'aquest conjunt, hagi de ser aprovada per la Comissió Territorial del Patrimoni Cultural de Barcelona.

A nivell administratiu es va tramitar un únic permís amb unes dates d'intervenció compreses entre els dies 6 i 26 d'octubre del 2010.

Aquesta intervenció es va efectuar d'acord amb el projecte d'intervenció elaborat pel Servei d'Arqueologia de Barcelona-ICUB amb el **codi 086/10**. La resolució va ser emesa per la Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya. L'actuació s'havia de cenyir als procediments establerts a l'article 14 i següents del Decret 78/2002, de 5 de març de 2002, del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic. L'evolució de l'actuació arqueològica es va veure afectada per modificacions en els plantejaments de l'obra que van implicar que no s'acabés cenyint als procediments establerts.

Les tasques arqueològiques van ser realitzades per l'empresa CODEX-Arqueologia i Patrimoni, sota la direcció de l'arqueòleg Daniel Vázquez Álvarez.

.

1.1 . Motivació de la intervenció.

El control arqueològic va estar motivat per la realització d'un projecte de rehabilitació de la font ornamental que hi ha ubicada en la zona central del pati claustral de l'Hospital de la Santa Creu.

Dintre d'aquest projecte de rehabilitació es plantejava una actuació a la font, amb un enrajolat del fons del vas i la instal·lació d'un nou sistema d'enllumenat, així com l'adequació dels diferents serveis que l'havien d'abastir, tant d'electricitat, com d'aigua.

La instal·lació d'aquests serveis implicava la realització d'un seguit de rases al llarg del pati claustral i un sondeig a tocar de la font per a la instal·lació de la maquinaria que havia de regenerar l'aigua del nou circuit tancat.

.

2. LOCALITZACIÓ

Els terrenys que es van veure afectats per l'obra formen part dels Jardins de Rubió i Lluch. Aquest espai es troba ubicat a l'interior de l'illa d'edificacions que constituïen l'antic Hospital de la Santa Creu, al barri del Raval del districte de Ciutat Vella de Barcelona (Barcelonès).

Les grans dimensions de la ciutat fan que aquesta s'hagi dividit administrativament en deu districtes municipals, trobant-se l'antic Hospital de la Santa Creu en el que rep el nom de Ciutat Vella. Aquest districte engloba els quatre barris que formen el centre històric de la ciutat: La Barceloneta, el barri de la Ribera, el barri Gòtic i el Raval, tenint una extensió total de 449,43 ha.

Situació de l'Hospital dintre de la ciutat (Font: *ICC, 2009*)

El barri del Raval s'ha articulat des dels seus orígens a través de dos eixos viaris, els actuals carrers del Carme i de l'Hospital, que eren en inici vies d'accés a la ciutat i que posteriorment van passar a formar part de la xarxa viaria urbana. Aquests dos carrers, juntament amb altres més petits, van anar configurant la futura trama del barri, parcel·lant els terrenys, que progressivament es van anar urbanitzant, com en el cas del complex

hospitalari de la Santa Creu. Aquest complex s'edificà en l'illa formada per aquests dos grans eixos viaris, el carrer del Carme al nord i el de l'Hospital al sud, i pels carrers transversals de Floristes de La Rambla (antic carrer Cervelló), per l'est, i el carrer de les Egipcíaques per l'oest.

Els jardins de Rubió i Lluch es troben en la part interior del complex hospitalari, essent el resultat de la pròpia construcció de les diferents edificacions, que deixen un espai interior obert i de planta aproximadament rectangular, amb una orientació nord-oest/sud-est.

Es pot accedir a aquests jardins per dues entrades, la primera al nord, pel número 47 del carrer del Carme, i la segona al sud, pel número 56-58 del carrer de l'Hospital. La seva situació en el plànol cadastral de la ciutat correspon a la parcel·la 0150451-001, amb unes coordenades UTM per als quatre angles del jardí que són: angle NE: X:430580.4 i Y:4581420.3; angle NW: X:430559.4 i Y: 4581404.3; angle SW X: 430613.7 i Y: 4581332.8; i per últim, angle SE: X 430636..8 i Y: 4581341.9.

Dintre dels jardins, el sondeig es va realitzar al pati claustral, en les coordenades UTM, X: 430585.3 i Y: 4581403.5.

Ortofotomapa del complex hospitalari (Font: *ICC, 2009*)

3. MARC HISTÒRIC.

3.1. EVOLUCIÓ HISTÒRICA DEL RAVAL[1].

Hi ha evidències que constaten la presència de l'home al barri del Raval des de la prehistòria, amb restes documentades als sectors de Sant Pau del Camp (MOLIST et *alii*, 2008, 14-87) Reina Amàlia (BORDAS, SALAZAR, 2006, 24-35) entre d'altres, als que cal sumar altres evidències en punts pròxims, com les restes aparegudes al carrer del Pi[2] o a la Plaça de la Vila de Madrid. També s'han documentat evidències a altres zones de la ciutat com al Mercat de Santa Caterina al barri de la Rivera (AGUELO i HUERTAS, 2006) i diverses troballes descontextualitzades dins del primitiu recinte romà, que semblarien indicar un aprofitament del turó per a l'establiment humà des de la prehistòria.

L'evolució d'aquest tipus de poblament acabà desembocant en l'eclosió d'un dels grups tribals associats a l'arc cultural del món ibèric, els laietans. Hi ha documentats poblats i assentaments d'aquesta tribu al llarg de les diferents elevacions muntanyoses que limiten la plana de Barcelona, com els de Puig Castellar a Santa Coloma de Gramenet o el de la Penya del Moro a Sant Just Desvern (PALET, 1997, 157-165) i evidències de la seva presència en altres punts com les sitges excavades a Montjuïc (ASENSIO, *et alii*, 2009, 14-85). També hi ha evidencies a alguns dels turons que saltegen aquesta plana, com el Turó de la Rovira i el Turó de la Peira.

Tot i que els romans van arribar a la península Ibèrica al 218 aC, no va ser fins aproximadament el 10 aC, quan es fundà la *Colonia Iulia Augusta Faventia Paterna Barcino* al pla de Barcelona, a la petita colina del *Monts Taber*, a tocar

[1] En l'actualitat, quan es parla del barri del Raval, hom entén que es tracta dels terrenys que es troben a ponent de les Rambles i que queden inclosos en la tercera muralla de Barcelona, realitzada en temps de Pere IV d'Aragó. Estrictament, el barri del Raval, també conegut al segle XIV com el barri del Carme, es reduiria als terrenys compresos entre els eixos viaris dels actuals carrers de l'Hospital i del Carme. Amb el pas del temps s'ha associat aquest terme a tot el conjunt de terrenys emmurallats amb la construcció de la tercera muralla, des de les Drassanes fins a la porta de Jonqueres. En aquest text, s'utilitzarà el terme "Raval" englobant tots aquests terrenys.

[2] Al carrer del Pi es van documentar un grup de sis sepulcres de fossa del Neolític Mitja.

del port natural del *Rubricatum flumen* (port natural del riu Llobregat) (BELTRAN DE HEREDIA, 2001, 22-24). La fundació de *Barcino,* una petita població d'unes 10 hectàrees, va ser de nova planta i cal ubicar-la dintre d'una planificada reestructuració general del NE peninsular per part d'August i Agripa, amb la fundació de ciutats per llicenciar als legionaris veterans de la segona fase de les guerres càntabres, que finalitzaren el 19 aC.

El futur barri del Raval va quedar a l'oest de *Barcino*, separat de la ciutat per la riera de Vallcarca (actual Passeig de les Rambles) i formant part del seu *ager*. Va tenir principalment una funcionalitat agrària i va ser creuada per diferents vies de comunicació.

Durant l'Antiguitat Tardada i l'Alta Edat Mitjana, la ciutat va sofrir canvis polítics, socials i religiosos, però no va modificar substancialment la seva superfície. De totes formes, les antigues viles suburbanes d'època romana van donar pas a petits burgs o viles noves. En aquest ampli espai cronològic el Raval va ser zona de camps i hortes per a l'ús de la ciutat. L'element més destacable d'aquests terrenys suburbans va ser la presència de tres vies de comunicació, camins del Llobregat, Sarrià i Montjuïc, que es poden associar als actuals carrers de l'Hospital, Tallers i Sant Pau.

Barcelona va anar incrementant la seva població al llarg de l'Edat Mitjana, desenvolupant-se diferents nuclis al seu voltant, tot i que separats per l'antiga muralla. Es tracta d'un creixement que es va centrar en les zones més pròximes a la ciutat i que també afectà al Raval, on van aparèixer nuclis com la petita vila que es va formar als voltants de l'església de Sant Pau del Camp. També es té constància d'un altre nucli habitat en aquesta zona, el del Pedró[3] situat entre els carrers del Carme i de l'Hospital.

Aquest creixement fora muralles va fer necessària la construcció d'un segon cinturó defensiu. Es realitzà durant el regnat de Jaume I (1213-1276) i va

englobar totes les viles noves i burgs pròxims a la ciutat, incrementant àmpliament el perímetre emmurallat tot i que principalment pel sector de llevant, molt densament poblat i amb un gran potencial econòmic. Pel costat de ponent les muralles van arribar fins a la torrentera de Vallcarca, actual Passeig de la Rambla, que passà a circumval·lar externament aquest sector de la fortificació fent les funcions de fossat.

Un segle després que Jaume I comencés la realització del segon cinturó defensiu, Pere IV d'Aragó (1336-1387) ordenà l'emmurallament de la franja de terreny que es trobava a ponent de la ciutat, el Raval (DDAA, 1999, 63-67). Una vegada aixecades les noves muralles, el Raval va continuar essent zona de camps, tot i que es van continuar construint convents i monestirs i es va produir una progressiva edificació de cases, principalment als terrenys que donaven front als camins tradicionals.

Plànol de la ciutat de Barcelona de principis del XVIII, on es pot veure el grau d'urbanització del barri del Raval. Arxiu de la Catedral de Barcelona . (DD.AA, 2001, 19).

[3] En aquest nucli es va construir la leproseria de Mesells entre el 1144 i 1171.

A començaments del segle XVIII, amb motiu de la derrota de la Guerra de Successió, la ciutat de Barcelona va sofrir canvis forçats, amb la demolició de part del barri de la Ribera per a la construcció d'una ciutadella militar. Va ser en aquest període quan el Raval començà el seu procés definitiu d'urbanització, amb la construcció de petites industries entre els convents, horts i cases, que fins ara havien caracteritzat el barri.

Entre la segona meitat del segle XVIII i la primera meitat del segle XIX es va produir la definitiva ocupació del barri del Raval. Barcelona era una plaça emmurallada que es trobava limitada en la seva superfície edificable, fent d'aquesta zona de la ciutat el seu únic lloc de creixement. En aquest període es va transformar el barri, amb la instal·lació de fàbriques i vivendes per als treballadors, convertint el Raval en la zona industrial de Barcelona i un dels llocs més densament poblats i insalubres de tota Europa.

A mitjan segle XIX la densificació de la ciutat era insostenible, fent que el govern decretés al 1854 l'enderroc de les muralles de terra (MARTORELL *et alii*, 1970, 16-20). De totes formes, s'hagué d'esperar fins al 1858 per a que, per una "*Real Orden*[4]", la ciutat com a tal, deixés de tenir condició militar, quedant reduïda aquesta classificació per a les fortificacions de Montjuïc i de la Ciutadella, així com pel port. Aquesta va ser la primera de les passes per a la futura urbanització de l'eixample de Barcelona, que tot i les controvèrsies del moment, va projectar Ildefons Cerdà. Al marge de l'expansió de la ciutat pel pla de Barcelona, es va plantejar la necessitat d'una reforma interior del casc antic, que entre d'altres mesures de sanejament, implicava l'obertura de vies principals que creuessin la ciutat vella, permetent una millora de les comunicacions internes. Es van realitzar diferents projectes i plans de reforma[5]

[4] < *a fin de demarcar el espacio en que se pueda edificar libremente en la capital, se manda que en Barcelona se conserven y mejoren las fortificaciones del Castillo de Montjuich y de la Ciudadela, organizando además convenientemente la defensa del puerto*" [4] > (MARTORELL *et alii*, 1970, 21-22).

[5] Els principals projectes i plans d'actuació van ser el projecte de reforma de Ildefons Cerdà, el Pla Baixeras, 1889,(del que s'arribà a realitzar la Via Laietana al 1908), el Pla Jaussely, 1907, el Pla Darder, (primer que va intentar salvar els elements patrimonials, entre els que es trobava l'Hospital de la Santa Creu) i per últim, el Projecte Vilaseca, aprovat al 1935.

al llarg del darrer terç del XIX i primer terç del XX que implicaven l'afectació de part del teixit urbà del barri del Raval, entre el que estava inclòs l'Hospital de la la Santa Creu. Finalment, aquests plans, tot i ser aprovats, no s'arribaren a executar o ho feren parcialment, salvant-se l'Hospital de la Santa Creu (MARTORELL *et alii*, 1970, 78-101).

Passada la Guerra Civil, tot i que es continuà reformant el Casc Antic, no es va fer mitjançant grans plans, sinó d'una forma més puntual, intentant preservar els elements patrimonials de la ciutat.

3.2. L'HOSPITAL DE LA SANTA CREU [6]

.

La tradició assistencial i hospitalària durant l'Alta Edat Mitjana va estar estretament lligada al món religiós, essent realitzada tant pels monestirs com per les canòniques regulars i d'altres institucions religioses. Aquesta atenció hospitalària englobava conceptes avui dia clarament diferenciats del que seria un servei sanitari, però que en aquell moment es trobaven associats, com són el menjar i el dormir, tant dels viatgers desvalguts com dels pobres.

A més de l'església, als nuclis urbans van anar apareixent els primers centres fundats o mantinguts per institucions de caràcter civil o particular, com l'Hospital d'en Guitard[7] a Barcelona, fundat pel Compte Guitard entre el 971 i el 985.

El continu creixement demogràfic dels segles XI, XII, XIII i la primera meitat del XIV, va fer que hi hagués una major demanda d'atenció hospitalària (tant caritativa com assistencial), al que va respondre la ciutat des dels seus diferents estaments amb la creació de centres hospitalaris. Aquest fet provocà un servei molt atomitzat amb una munió de petits centres assistencials que, ja

[6] La informació que apareix en aquest apartat s'ha extret, en gran part de: CONEJO, A., 2003, 267-446; .DDVV, 2001, 9-28; RIPOLL, E., *et alii.* 1965, 17-22.;VILLARRUBIAS, F., 1969, 6-8 .;

[7]Aquest hospital va tenir la seva continuació directa en l'Hospital del Canonge Colom, quedant l'edifici per a la nova ordre dels mercedaris (VILLARRUBIAS, F., 1969, 6-7).

fossin administrats per l'església o per la ciutat, es trobaven mal dotats econòmicament. Els ingressos d'aquestes institucions es centraven principalment en unes rendes que van anar reduint el seu valor real al llarg dels segles i les almoines de la gent, que es solien repartir entre tots aquests centres hospitalaris.

Estem en un període en que era més important el servei religiós que el mèdic, d'aquí la ubicació d'algun dels hospitals al costat de capelles, com el cas dels Hospitals de Messells i el d'en Mancús. Les prestacions mèdiques s'incrementaren a partir de la pesta negra del 1348, organitzant-se a Barcelona el primer servei mèdic permanent i establint el primer servei d'inspecció de les medicines que venien els especiers. De totes formes, a finals d'aquest segle la situació de crisis sanitària sense precedents, amb periòdics brots de pesta i les cícliques crisis de subsistència va fer necessari un replantejament global dels serveis sanitaris a Barcelona, tant a nivell financer, com a nivell assistencial i mèdic

S'havia de crear una institució potent i unitària, que permetés aglutinar tots els recursos econòmics i humans, generant una infraestructura més adient a les necessitats de la ciutat. Aquesta entitat, l'Hospital General de la Santa Creu, es fundà l'any 1401 i va ser pionera a tota Europa.

La voluntat d'aglutinar els principals hospitals de la ciutat va sortir del Consell de Cent (1 de febrer de 1401), que es va reunir amb les institucions eclesiàstiques, Bisbat i Capítol de la Catedral, amb entitats hospitalàries dependents. De les reunions va sortir l'acord d'ajuntar quatre institucions hospitalàries, dues administrades pel Consell de Cent, l'Hospital d'en Marcús i l'Hospital de Pere Desvilar; i dues administrades pel Capítol Catedralici i pel bisbat, l'Hospital d'en Canonge Vilar i l'Hospital d'en Colom. Aquestes entitats van passar a constituir l'Hospital General de la Santa Creu, que es va ubicar als terrenys d'un d'aquests hospitals, el del Canonge Colom. Al darrer moment, també es van incorporar uns altres dos hospitals dependents de les autoritats

eclesiàstiques, l'Hospital de Santa Eulàlia del Camp i l'Hospital d'en Messells, tot i que aquest darrer, de leprosos, va romandre segregat.

La necessitat que tenia la ciutat d'aquest Hospital, va fer que rebés el suport dels poders civils i religiosos de Barcelona, als que sumar el del monarca Martí l'Humà, que va donar 10.000 sous en metàl·lic i va cedir la pedra i la sorra que tenia reunida en les Drassanes per a la construcció d'un nou Palau Reial. El Papa Benet XIII també va recolzar posteriorment aquesta unió, ratificant els acords presos pel Bisbat de Barcelona i el Capítol Catedralici amb la Butlla del 5 de setembre de 1401, en la que beneïa i donava privilegis a la nova institució.

Aquest complex, format per múltiples edificacions que es van anar realitzant al llarg del temps, sempre va estar en constant transformació, ja que es va anar adaptant, dintre de les seves possibilitats, a les noves necessitats sanitàries de la ciutat, tant en l'increment del nombre de pacients, com en les progressives especialitzacions mèdiques.

La construcció projectada a principis del segle XV va ser la d'un edifici d'estil gòtic que seguia la tradició de les grans construccions hospitalàries medievals. El projecte inicial[8] estava format per un edifici de quatre naus ordenades de forma rectangular. Finalment solament es van aixecar tres cossos de dues crugies i de grans dimensions, que formaven una planta amb forma d' "U", al voltant d'un pati claustral. Cadascun dels cossos es va dividir en dues plantes: la baixa, amb voltes de creueria rebaixades i la superior amb arcs diafragmàtics i embigat de fusta a dues aigües.

Hi ha controvèrsia sobre l'absència de la figura d'un mestre major en el projecte constructiu de l'Hospital, parlant-se de dos possibles autors, Arnau Bargués i Guillem Abiell. La falta d'una figura que coordinés el projecte, podria estar relacionada amb el tipus d'obra realitzada, de caràcter funcional i senzill, sense

[8] Hi ha diferents interpretacions sobre si el projecte inicial plantejava un edifici de tres o quatre naus (CABALLÉ, GONZÀLEZ, 2006, 8-9).

pretensions de tipus artístic o monumental (el gòtic era l'estil del moment, però depenent de les intencions, podia ser més o menys espectacular.)

Tot i que la institució no va parar de créixer al llarg dels segles següents, les necessitats d'espai i de recursos van ser cada vegada més grans. Durant els següents segles, els administradors de la institució van anar adquirint totes les parcel·les de l'illa de l'Hospital i construint, segons els recursos disponibles, múltiples edificacions de diferent factura i entitat. La més remarcables de totes són la la Casa de la Convalescència, començada l'any 1629 i finalitzada l'any 1680 i el Reial Col·legi de Cirurgia, projectat l'any 1761 i del que es col·locà la primera pedra l'any següent. També es van acabar annexant les instal·lacions del convent de les Egipciáques[9], primer parcialment i de forma temporal i posteriorment en la seva totalitat i de forma permanent.

Al final del segle XVIII es pot considerar que, tot i la contínua ampliació i adequació de les instal·lacions, l'Hospital es trobava totalment superat per les necessitats d'una ciutat que havia passat de la recessió i l'estancament de finals de l'Edat Mitjana i els començaments de l'Edat Moderna, a l'expansió demogràfica i econòmica del segle XVIII. Durant el segle XIX el procés de deteriorament de les instal·lacions va continuar de forma inexorable, amb unes xifres de malalts superiors a la capacitat de la institució i unes condicions higièniques inferiors a les que es demandaven als hospitals en aquest període. La situació era tal, que el Consistori Municipal, l'any 1847, va decidir encarregar una Comissió Facultativa Inspectora per a que realitzés un informe sobre la situació higienico-sanitària de l'hospital i fes una proposta de reformes necessàries per al sanejament del complex.

Aquesta comissió va dictaminar que era necessari l'enderroc dels edificis, proposant, per una part, que es construís un altre Hospital a les afores de la

[9] Vilarrubias ubica el convent de les Egipciaques a l'angle SW del complex hospitalari, mentre que Conejo considera que aquest es trobaria a l'angle NW (CONEJO, A., 2003, 409).

ciutat i, per una altra, la segregació d'algunes seccions de la institució, amb l'aixecament d'un manicomi i d'una casa de maternitat, que hi restarien deslligats de l'Hospital. La Comissió va complementar el seu dictamen amb mesures a realitzar per millorar les condicions del vell hospital.

El Ple Consistorial aprovà les reformes, tot i que en gran part no es pogueren portar a terme. Quant a la construcció de les noves institucions segregades de l'Hospital, va ser necessari esperar gairebé mig segle per a que es fessin realitat. El manicomi de Sarrià es començà l'any 1885, mentre que la Casa de Maternitat de les Corts es va fer entre els anys 1883 i 1898. Pel que fa a la construcció del nou l'Hospital, no es va començar fins l'any 1902, dada en que es col·locà la primera pedra als terrenys de l'antiga Torre Xifré, al Guinardó

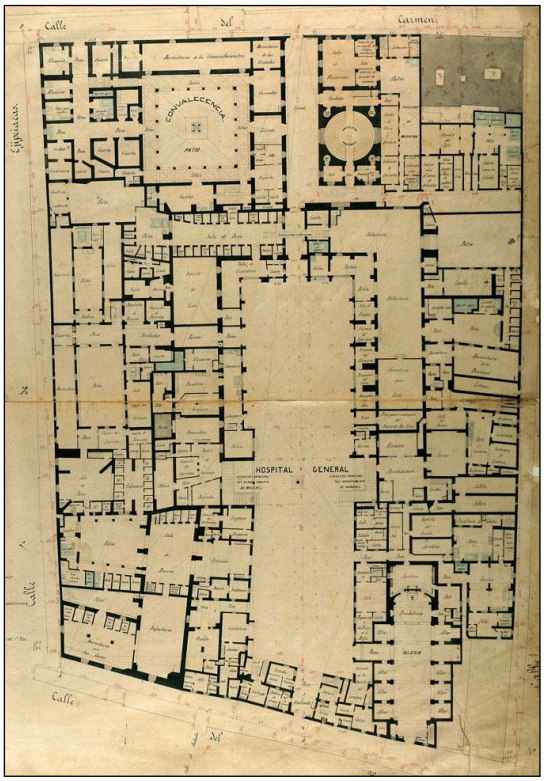

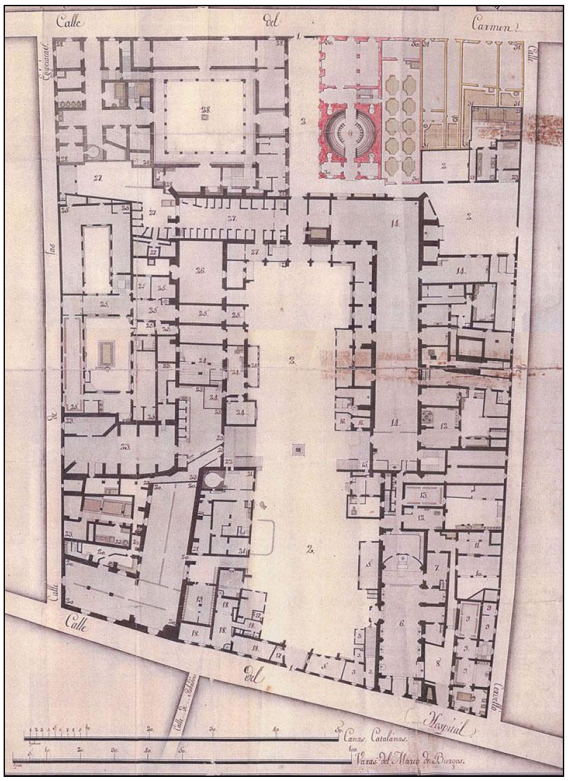

Plànol de la planta baixa del conjunt d'instal·lacions que conformen l'Hospital General de la Santa Creu. Primer plànol, any 1804, realitzat pel mestre de cases Francesc Renart i Closes. (Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya). Segon plànol). Realitzat per Miquel Garriga i Roca com a part de l'aixecament planimètric de la ciutat. (Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya)

Si en la segona meitat del segle XIX no es va enderrocar l'Hospital, va ser per la falta de recursos de l'Ajuntament, que impedia la construcció d'un de nou. Des de finals del segle XIX l'Hospital es va veure afectat pels diferents projectes de reforma urbanística de la Ciutat Vella. Aquests plantejaven la descongestió d'aquesta zona mitjançant grans vies de circulació, que havien de creuar la ciutat de muntanya a mar, i de llevant a ponent. Finalment, després d'uns decennis en aquesta situació, va ser indultat[10] pel pla Darder, que tenia una millor cura dels elements patrimonials. Les següents reformes que s'han anat realitzat al casc antic han respectant aquest edifici emblemàtic.

A principis del segle XX, 1902, es va començar la construcció del nou Hospital de Sant Pau[11] que havia de substituir el vell Hospital General. Es va poder realitzar gracies a l'acord al que arribaren els marmessors de Pau Gil i Serra, que tenien com consigna el fundar un Hospital amb el llegat d'aquest banquer, i la dels administradors de l'Hospital de la Santa Creu, que regien una institució carregada de deutes i amb unes instal·lacions obsoletes. La progressiva construcció dels pavellons del nou Hospital, va marcar l'abandó esglaonat de les instal·lacions de l'antic Hospital General, que tingué malalts fins al 1928.

L'ajuntament va comprar al 1921 els terrenys a la institució hospitalària, que necessitava d'aquests ingressos, entre d'altres, per tirar endavant el nou hospital. El consistori va trigar nou anys en prendre'n possessió, lliurant-se les claus el 15 de febrer de 1930, període en què es van anar traslladant els equipaments i els diferents grups de malalts als corresponents pavellons de la nova instal·lació.

L'Ajuntament va decidir utilitzar aquests espais per equipaments de caràcter cultural i social, arribant a un acord amb la Diputació de Barcelona, a la que, per les bases de cessió del 13 de març de 1931, li va cedir l'ús de la Casa de

[10] L'Hospital de la Santa Creu va estar amenaçat d'enderroc 29 anys, des de l'acceptació del pla Baixeres, l'any 1889. fins a la realització del pla Darder a l'any 1916, que el salvà expressament.
[11] Lluïs Domènech i Montaner, que era l'arquitecte de l'Hospital de la Santa Creu, va ser el responsable de la construcció de les noves instal·lacions, de les que es va fer càrrec l'Administració del centre sanitari.

Convalescència i de dues terceres parts de la resta de l'antic complex hospitalari, quedant-se el consistori el terç restant per instal·lar altres organismes i institucions. La direcció tècnica de la tasca de restauració va córrer a càrrec dels tècnics municipals, els arquitectes A. de Falguera, A. Florensa i J. Vilaseca.

D'aquesta tríade, el que va tenir més pes en les actuacions a l'Hospital va ser Adolf Florensa, que procurà retornar al complex hospitalari al seu caire gòtic-renaixentista (BACARIA *et alii*, 1995, 31) , condicionant-lo a la vegada per a les noves tasques que havia de desenvolupar en el futur. Es van realitzar obres d'una gran envergadura, amb enderrocs, desmuntatges, construccions..., allargant-se en el temps més de trenta anys (FLORENSA 1964, 7-21). Cal dir que tot i que els resultats d'aquesta actuació van ser d'una gran qualitat i gust, no deixen de ser una recreació fictícia i ideal d'unes edificacions que no van funcionar conjuntament, ja que la progressiva ampliació implicà la modificació o anul·lació de part de les construccions anteriors.

També es van fer importants obres als futurs jardins de Rubió i Lluch, com el rebaix del nivell de circulació per buscar les cotes originals, la pavimentació del tram central del pati, que feia més vistós i monumental el conjunt format per les dues escales gòtiques i la creu barroca que es trobava entre ambdues; les obres a les façanes interiors de les edificacions de la part sud del pati, que van ser netejades i restaurades; o les accions a l'antic arxiu de l'Hospital, que van permetre treure a la llum els arcs gòtics rebaixats de la planta baixa.

Per terminar amb les accions realitzades entre els anys trenta i principis del seixanta, , mencionar la col·locació de la font que es troba actualment al centre del jardí, i que és una pila baptismal aprofitada (FLORENSA, 1959, 19).

4. ANTECEDENTS.

Al fons documental del Servei d'Arqueologia de l'Ajuntament de Barcelona es van documentar diferents intervencions arqueològiques relacionades amb l'illa d'edificacions que formen l'antic Hospital General de la Santa Creu.

1- *Memòria de la intervenció arqueològica a l'antic Hospital de la Santa Creu, Biblioteca de Catalunya (Ciutat Vella, Barcelona).* Febrer-Març 1992.

   Actuació realitzada als terrenys i dependencies de la Biblioteca de Catalunya pel Centre d'Arqueologia de la Ciutat, sota la direcció de l'arqueòloga Núria Miró i amb la coordinació de Carolina Rovira, Carme Miró i Ferran Puig. Aquesta intervenció es realitzà amb motiu d'un projecte de reforma i adequació de diferents dependències de la Biblioteca de Catalunya, que incloïa la remodelació del paviment de la Sala de Reserva, el canvi de paviment de la Sala de Ciències, la construcció de noves instal·lacions al pati del Carrer de les Egipcíaques i l'enderroc de l'edifici del magatzem de llibres.

   La intervenció arqueològica va constar d'actuacions en diferents punts de les zones afectades: l'excavació de les voltes de la Sala de Reserva, l'obertura de deu rases que sondejaven pràcticament tot el pati del carrer de les Egipcíaques i la realització de nou sondejos a la sala de Ciències.

   Els treballs van permetre documentar les voltes de canó amb carcanyols reomplerts amb ceràmica de la sala de Reserva. Quant a les rases, es van detectar restes molt arrasades relacionades amb diverses dependències de l'Antic Hospital de la Santa Creu, així com algunes restes òssies humanes sense connexió anatòmica, que van fer que es

consideres com a desaconsellable la realització d'una intervenció en extensió en aquesta zona.

2- *Memòria de la intervenció efectuada a la Casa de Convalescencia-Institut d'Estudis Catalans: (Ciutat Vella, Barcelona).* Agost-desembre 1998.

Intervenció realitzada per l'arqueòloga Marta Rodríguez Pedret, de l'empresa Arqueociència, en les dependències del Institut d'Estudis Catalans (antiga Casa de Convalescència). Aquesta actuació es realitzà amb motiu de les tasques de rehabilitació i reforma de l'edifici de la Casa de Convalescència i va consistir en l'excavació de diferents sondejos, tant dintre de l'edifici, com en el seu pati claustral.

La intervenció va constatar l'existència de murs i estructures de les edificacions anteriors a la construcció d'aquesta instal·lació hospitalària. Segurament, es tractava d'algunes de les cases preexistents, que van anar essent comprades per l'administració de l'Hospital en un llarg procés d'incorporació de terrenys, que posteriorment van permetre l'ampliació del complex hospitalari. Entre les restes documentades, aparegueren dos pous d'aigua i un mur de fàbrica gòtica. També es detectaren estructures corresponents al propi funcionament de l'Hospital, com un trull d'oli, un celler, o un rebost. Per últim, mencionar que en dos dels sectors es detectaren restes òssies sense connexió.

3- Memòria de la intervenció arqueològica preventiva al carrrer de Junta de Comerç, 1-9 i C/Hospital 55 (Barcelona,Barcelonès). Codi MHCB: 121/03. Novembre de 2003.

Control arqueològic de les rases per a la instal·lació de serveis elèctrics que es van realitzar als carrers de l'Hospital, Junta de Comerç i a la Plaça del Canonge Colom. La direcció de la intervenció va corre a

càrrec de l'arqueòloga de l'empresa Àtics, Vanesa Triay Olives i es va realitzar entre els dies 26 i 29 de novembre de 2003.

Aquest control va donar com a resultat la detecció de diferents estructures muràries de cronologia indeterminada, tot i que es va considerar com a probable una factura moderna. Aquestes estructures apareixien principalment, als sondejos i rases fets a la Plaça del Canonge Colom, i al carrer de l'Hospital.

4- *Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de l'Hospital 56-58 i 69-75 i interior dels jardins de Rubió i Lluch (C/de l'Hospital 56-58), de Barcelona.* Codi MHCB: 265/04. Desembre de 2004.

Control arqueològic d'unes rases per a serveis que es van realitzar al carrer de l'Hospital 56-58 i 69-75, i a la part sud dels jardins de Rubió i Lluch. La direcció de la intervenció va corre a càrrec de l'arqueòleg de l'empresa Àtics, José Manuel Espejo Blanco, i es va realitzar entre els dies 27 i 31 de desembre de 2004.

Aquest control és el que més s'apropa a la zona afectada per la intervenció de 086/10 tot i que solament va afectar la part sud i sud-oest del pati dels jardins de Rubió i Lluch, a l'altre extrem d'aquest espai. Es van detectar dues estructures dintre de l'àmbit dels jardins, es tractava de dos petits trams de clavegueres modernes, una feta d'obra i l'altre de maçoneria, relacionades amb la xarxa de clavegueram de l'Hospital.

5- Control arqueològic d'unes rases per a serveis que es van realitzar als jardins de Rubió i Lluch. La direcció de la intervenció va corre a càrrec de l'arqueòleg de l'empresa Còdex, SCCL, Daniel Vázquez Álvarez i es va realitzar entre el 16 de febrer i el 20 d'abril de 2007.

La intervenció arqueològica va estar motivada per la realització del "Projecte executiu de reforma de pavimentació en el claustre de l'antic Hospital de la Santa Creu" que incloïa diferents tipus d'actuacions que afectaven tant el claustre, com al pati generat per aquesta construcció (jardins Rubió i Lluch).

Durant les tasques de control de les diferents rases realitzades, es van documentar fonamentacions i pavimentacions relacionades amb la presencia d'edificacions al pati claustral en determinats moment de la vida del complex hospitalari. També es va detectar la presencia de fins a 28 possibles inhumacions o connexions anatòmiques, que no s'arribaren a excavar i que també estarien relacionades amb la utilització del pati de l'Hospital per a funcions de tipus funerari.

5. METODOLOGIA.

La metodologia emprada en aquesta intervenció s'havia de cenyir al tipus d'actuació, bassada en el control de l'obertura de les rases mecàniques incloses al projecte, i la documentació de les restes aparegudes durant la seva realització. Aquestes tasques s'haurien d'haver desenvolupat segons els paràmetres marcats pel Servei d'Arqueologia de l'Ajuntament de Barcelona-ICUB i el Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya.

La detecció d'un mínim de 5 possibles inhumacions durant els rebaixos mecànics del primer dia d'intervenció, va fer que no es pogués assolir la cota necessària per a la col·locació de l'equipament. Una vegada informats el Servei d'Arqueologia de l'Ajuntament de Barcelona i els promotors de l'obra, es va acordar una reunió per a plantejar la forma d'actuació.

En la reunió el Servei d'Arqueologia de l'Ajuntament de Barcelona va comunicar als promotors que si els morts detectats es veien afectats per la intervenció s'havien d'excavar en la seva totalitat. L'altra possibilitat que va plantejar era la de canviar el projecte per no afectar els morts i tapar els detectats amb control arqueològic. Davant de la possibilitat de l'aparició de la superposició de diferents capes de morts, els promotors van acordar estudiar les possibilitats per prendre una decisió. Aquesta va ser la darrera informació que es va tenir sobre la evolució de l'obra. Després d'uns dies sense rebre cap tipus d'informació sobre la decisió presa pels promotors, vaig passar per l'obra, comprovant que s'havia tapat el sondeig de forma irregular.

Aquest fet implica que no es va poder realitzar l'enregistrament de les possibles restes, ni les seccions del tall estratigràfic, ni tant sols la triangulació per a la correcta ubicació topogràfica del sondeig obert.

Per tant, aquest text no pot presentar gran part de la documentació d'enregistrament que exigeix el Servei d'Arqueologia de l'Ajuntament de Barcelona per a les memòries científiques de les intervencions arqueològiques. Solament es pot presentar l'enregistrament fotogràfic de les feines controlades i les fitxes d'UE donades als primers nivells documentats durant el rebaix mecànic. A nivell planimètric, solament es presenta una ubicació aproximada del sondeig realitzat.

El sistema d'enregistrament utilitzat per a les poques evidencies documentades, és el mètode proposat per E. C. Harris, que converteix l'estratificació en estratigrafia, donant-li números diferencials a les diferents accions bàsiques que es poden reconèixer, és a dir, les unitats estratigràfiques, (estrats, estructures, retalls o farciments).

El codi identificatiu de la intervenció va ser **086/10** i venia establert pels criteris del Servei d'Arqueologia de Barcelona- ICUB.

Cal tenir present que en una intervenció arqueològica posterior realitzada l'any 2014 als Jardins de Rubió i Lluch per a la col·locació d'uns nous serveis, es va tornar a obrir la zona afectada pel sondeig i es va procedir a la documentació de les restes detectades al 2010. La intervenció va ser dirigida per les arqueòlogues de l'empresa Codex, Alba Tenza i Conxita Ferrer i va tenir el codi d'intervenció **113/14.**

6. DESCRIPCIÓ DELS TREBALLS REALITZATS.

La intervenció arqueològica portada a terme al pati claustral de l'Hospital de la Santa Creu estava motivada per la rehabilitació de la font que ocupa la part central d'aquesta zona enjardinada. Dintre de les feines a desenvolupar a la font calia realitzar diferents rases i un sondeig al subsòl del jardí.

Com ja s'ha comentat a l'apartat de metodologia, el tipus d'evidències documentades durant el rebaix del sondeig destinat a albergar la maquinaria del futur circuit tancat de la font, va fer que l'obra s'aturés i que, sense cap control arqueològic, es procedís al seu rebliment.

Vista de la zona central del jardí just abans de practicar el sondeig.

A continuació es fa una breu explicació dels treballs que van ser controlats arqueològicament durant l'execució de l'obra.

6.1. Cala 1.

Cala mecànica oberta amb una Bobcat amb cassó de dents que es va realitzar en un punt intermedi entre la font i la part central de la nau de llevant. El sondeig es va obrir parcialment, sense que s'arribés a assolir ni la superfície ni la profunditat plantejades, arribant a unes dimensions aproximades de 3,5

metres de llarg per 2 metres d'ample i una profunditat que oscil·lava entre els 80 i 90 cm.

L'escàs espai disponible entre els parterres del jardí i els arbres situats en les zones de pas per on s'havia de col·locar la maquinaria per a la font, va fer que la cala s'hagués d'obrir en petits trams, ja que si s'hagués obert en extensió, la Bobcat no hagués tingut capacitat per assolir la profunditat necessària en els punts més llunyans.

Vista del sondeig practicat al subsòl del pati claustral dels jardins de Rubió i Lluch.

Durant el rebaix del primer tram obert, ja es van detectar ossos humans sense connexió als diferents nivells identificats, UE 102 i UE 103. A uns 80 cm de profunditat es detectaren dos connexions anatòmiques que es van protegir i tapar temporalment amb plàstics. En el segon tram obert també es van documentar fins a tres possibles inhumacions o connexions anatòmiques, que com en el cas anterior, també es van protegir i tapar per fer el tercer tram. En aquest darrer tram obert, no es va assolir la cota a la que apareixien els morts, ja que vam considerar més adient deixar una capa de sediment i arribar als morts de forma manual, per no afectar-los amb les dents del cassó de la màquina.

Cobriment i senyalització de les unitats funeràries del primer i segon tram, durant les tasques d'obertura de la rasa.

En l'extrem oest de la cala, es va començar a obrir el que havia de ser la rasa que connectés la futura instal·lació de la maquinaria amb la font. Durant l'obertura d'aquesta rasa es va detectar una fonamentació, que no es va arribar a netejar, ja que es va acabar la jornada laboral. Va ser en aquests moments quan van decidir no reprendre els treballs de rebaix fins que no es reunissin les diferents parts implicades en l'obra i es plantegés el tipus d'actuació a realitzar.

Detall de la fonamentació documentada durant l'obertura de la rasa.

Una vegada realitzada la reunió sobre el terreny, els promotors de l'obra van decidir estudiar les diferents opcions en relació a la continuació o anul·lació de l'actuació. Els rebaixos no es van reiniciar a l'espera de que es prengués aquesta decisió. Posteriorment, sense que hi hagués cap tipus de comunicació

o notificació, es va procedir al cobriment del sondeig sense control arqueològic i per tant sense una protecció acurada de les restes.

El fet de que no s'acabés el sondeig implica que no es va poder realitzar l'enregistrament de les possibles restes, ni les seccions del tall estratigràfic, ni tant sols la triangulació per a la correcta ubicació topogràfica de la cala.

A nivell estratigràfic, durant el rebaix mecànic es va poder documentar la superposició de quatre nivells relacionats amb l'evolució de l'Hospital.

En primer lloc es va documentar el nivell superficial UE 101, consistent en una capa horitzontal d'una potencia aproximada de 15 cm formada per diferents nivells de circulació i regularitzacions del terreny relacionades amb la vida del jardí (reorganitzat i adequat en petits parterres a finals dels anys cinquanta del segle XX).

En segon lloc es va documentar l'estrat compacte de tonalitat marró UE 102, compost per un sediment argilós de matriu sorrenca amb presencia de morter, carbons, petits fragments de material constructiu i ossos humans sense connexió. El material ceràmic detectat semblava indicar una cronologia del segle XIX per a la seva formació.

El tercer estrat, UE 103, no es diferenciava gaire del nivell anterior, tot i que el material detectat durant el rebaix semblava indicar una possible cronologia del segle XVIII per a aquest estrat. Aquest nivell tenia una potencia aproximada d'uns 50 cm i contava amb la presencia d'una gran quantitat d'ossos humans sense connexió.

El quart estrat, UE 104, és el nivell on es van detectar les possibles unitats funeràries, tot i que no es pot descartar que les fosses d'aquestes poguessin provenir del nivell anterior, ja que el tipus de rebaix, amb maquina amb cassó

de dents, i la heterogeneïtat dels estrats superiors, complicaven molt la seva possible detecció.

El fet de que s'hagués de continuar obrint la cala i que aquestes feines es fessin amb màquina amb cassó de dents va fer que es decidís no delimitar les possibles unitats funeràries, esperant a la finalització de les tasques d'obertura per a realitzar aquests treballs. Per tant, tot just es van arribar a detectar connexions anatòmiques parcials i en un cas, una fossa amb restes d'un possible taüt.

En el primer tram obert, es van detectar dos possibles unitats funeràries. En primer lloc una connexió anatòmica formada per l'epífisi distal d'un fèmur, la epífisis proximal d'una tíbia i una ròtula. La segona possible unitat funerària estava vincula a la detecció d'un os llarg sense determinar tot i que d'una extremitat inferior. Aquest os e trobava a tocar del límit d'un retall, que podria ser la fossa funerària i d'uns claus de ferro que podrien estat associats amb la presencia d'un taüt de fusta.

Detall de les possibles unitats funeràries documentades durant el primer tram d'obertura de la rasa.

Al segon tram obert es van detectar fins a tres possibles unitats funeràries. La primera, consistia en dos ossos llargs d'extremitats inferiors, que semblaven

funcionar conjuntament i que en el cas d'un d'ells tindrien associades una ròtula. Les altres dues, molt més dubtoses, consistien en ossos llargs per determinar, que tindrien la mateixa orientació que les altres connexions detectades, E/W o W/E.

6.2. Altres actuacions.

Durant el control arqueològic de les obres, es va poder veure com s'actuava a l'interior del vas de la font. S'estava procedint a l'obertura amb una radial d'un forat rectangular a prop del límit NW del fons del vas.

Quan es va passar per veure l'estat de l'obra, la font contava amb un nou fons, format per una pavimentació de rajoles denominades de vela i cartabó. Cal tenir present que la font forma part del BCIN i que per poder realitzar qualsevol tipus d'actuació, aquesta ha de passar per Comissió de Patrimoni

Detall de l'obertura practicada al fons del vas.

Vas de la font amb la nova pavimentació.

8. CONCLUSIONS

Aquesta memòria fa referència a les valoracions estretes com a resultat del control arqueològic que es va dur a terme el dia 6 d'octubre de 2010 als jardins de Rubió i Lluch del pati claustral de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona. Aquest antic complex hospitalari es troba ubicat al carrer de L'Hospital del barri del Raval, al districte de Ciutat Vella de Barcelona (Barcelonès).

La intervenció arqueològica va estar motivada per la realització d'un projecte de rehabilitació de la font ornamental que hi ha ubicada en la zona central del pati claustral de l'antic Hospital. Dintre d'aquest projecte de rehabilitació es plantejava una actuació a la font, amb un enrajolat del fons del vas i la instal·lació d'un nou sistema d'enllumenat, així com l'adequació dels diferents serveis que l'havien d'abastir, tant d'electricitat, com d'aigua.

Els espais i edificacions que conformen el conjunt de l'antic hospital de la Santa Creu i Casa de Convalescència estan considerats "Bé Cultural d'Interès Nacional". Tenen el seu origen al 1401, moment en què es començà a aixecar la primera de les naus del complex hospitalari. Aquest complex, format per múltiples edificacions que es van anar realitzant al llarg del temps, sempre va estar en constant transformació, intentant adaptar-se, dintre de les seves possibilitats, a les noves necessitats sanitàries de la ciutat, tant en l'increment del nombre de pacients, com en les progressives especialitzacions mèdiques. Dintre d'aquest procés d'ampliació, el pati claustral va ser envaït en alguns períodes per desenvolupar diferents tasques. Hi ha documentada, tant la presencia de construccions i edificacions des de finals del segle XVII, amb l'ampliació de la farmàcia, com la presencia d'enterraments en diferents zones del pati al llarg, com a mínim, dels segles XVII i XVIII

Les evidencies detectades durant l'obertura del sondeig es poden associar a aquesta evolució del pati tot i que cal tenir present les limitacions d'aquest tipus d'intervencions, tant per tractar-se del control arqueològic d'un rebaix mecànic

realitzat sense metodologia arqueològica, com per l'evolució de la mateixa obra.

Com s'ha comentat en alguns apartats del text, la detecció d'un mínim de 5 possibles inhumacions durant els rebaixos va fer que no es pogués assolir la cota necessària per a la col·locació de l'equipament i s'aturés l'obra fins a que hi hagués una reunió entre totes les parts implicades En la reunió el Servei d'Arqueologia de l'Ajuntament de Barcelona va comunicar als promotors que els morts detectats s'havien d'excavar en la seva totalitat si es veien afectats per la intervenció. L'altra possibilitat era canviar el projecte per no afectar-los i protegir les restes detectades amb control arqueològic. Davant de la possibilitat de l'aparició de la superposició de diferents capes de morts, els promotors van acordar estudiar les possibilitats per prendre una decisió. Aquesta va ser la darrera informació sobre la intervenció. Posteriorment van cobrir el sondeig sense cap tipus de control.

El fet de que s'interrompés el sondeig quan encara s'estava obrint i que després es tapés de forma incontrolada, implica que no es pogués realitzar l'enregistrament de les possibles restes, ni les seccions del tall estratigràfic, ni tant sols la triangulació per a la correcta ubicació topogràfica del sondeig obert.

Per tant, les restes detectades es redueixen a la constatació de la presencia del mateix tipus d'evidències que les documentades en la intervenció realitzada al pati claustral l'any 2007.

Per una part, la presencia de fins a 5 possibles unitats funeràries relacionades amb la utilització del pati claustral com a zona d'enterrament durant algunes fases de funcionament del complex hospitalari. En aquest sentit, les rases realitzades durant la intervenció del 2007 van permetre constatar la utilització sepulcral de com a mínim, dues amplies zones del pati claustral. Tot i que no van excavar les inhumacions detectades, tant per les fonts documentals, com per la seqüència estratigràfica detectada als talls de les rases, es va considerar

que es degueren realitzar en un arc cronològic que ocuparia els segles XVII i XVIII, tot i que no es pot descartar que algunes d'elles poguessin tenir una formació anterior o posterior. L'amortització definitiva d'aquestes àrees com a zona cimentarial estava lligada a la presencia de construccions posteriors que implicaven un canvi en la funcionalitat d'aquests espais del pati.

El sondeig obert quedaria englobat dintre d'una de les dues àrees sepulcrals. Concretament, la que funcionava de forma paral·lela a l'ala de llevant del claustre gòtic. El moment final per a la utilització d'aquesta zona del pati claustral com a lloc d'enterraments caldria situar-lo en la segona meitat del segle XVIII. Aquest arc cronològic vindria marcat de forma indirecta per dos factors. D'una banda, per les ordenances del 1775 del rei Carles III (MARTORELL *et alii*, 1970, 75) que prohibeixen els enterraments dintre dels nuclis habitats i , d'una altra, per la construcció en aquest punt d'uns annexos al claustre de llevant a finals del XVIII. Aquesta edificació apareix documentada en un plànol de Miquel Garriga i Roca realitzat el 1804 (AHBC), marcant un clar *terminus ante quem* per a l'ús funerari d'aquesta zona del pati claustral. De totes formes, cal tenir present que el sondeig quedaria a tocar pel NW d'aquest annex, amb el que no es pot descartar que pogués mantenir aquesta funcionalitat encara per algun temps més.

Les altres evidencies detectades a la cala es redueixen a la presencia d'una fonamentació indeterminada, que pel tipus d'aparell i morter, podria estar relacionada amb les remodelacions que es realitzen a l'Hospital des de finals del XVIII i que es van documentar en la intervenció del 2007. A nivell històric a finals del XVIII es realitzen una sèrie de reformes i ampliacions a l'Hospital entre les que hi ha un cos avançat que s'adossa a la meitat sud de l'ala de llevant del claustre. Aquesta estructura quedaria fora de l'espai edificat, tot i que podria estar relacionada amb d'altres actuacions realitzades en aquest període.

Per finalitzar, comentar que, tant pel tipus d'intervenció, com per la pròpia execució de l'obra, no es pot concretar d'una manera mínimament fiable les dades presentades en aquesta memòria d'intervenció.

10. BIBLIOGRAFIA

- AGUELO, J. i HUERTAS, J. (2006): *Memòria de la intervenció arqueològica al solar del Mercat de Santa Caterina, Ciutat Vella (Barcelona, Barcelonès).* Servei d'Arqueologia i Paleontologia, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Inèdit.

- BACARIA, A.; PAGÈS, E.; PIQUER, E.. (1995): *Informe històric-arqueològic dels edificis annexes a la nau de Llevant de l'antic Hospital de la Santa Creu.* Centre d'Arqueologia de la Ciutat (CAC), Ajuntament de Barcelona; Biblioteca de Catalunya. MHCB. Barcelona.

- BELTRÁN DE HEREDIA, J. (dir) (2001): *De Barcino a Barcelona (siglos I-VIII). Los restos arqueológicos de la plaza del Rey de Barcelona*. Museu d'Història de Barcelona, Barcelona.pàg.22-43.

- BORDAS, A. I SALAZAR, N. (2006): "Vestigis del neolític final al barri del raval de Barcelona: Estudi de les restes trobades al carrer Reina Amàlia", *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona*, Època II, núm. 2, Barcelona, pàg. 12-63.

- CABALLÉ, F. i GONZÁLEZ, R. (2003): "Notes per a una definició de l'arquitectura civil baixmedieval a Barcelona". *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona*, Època II, núm. 8, Barcelona, pàg. 85-98.

- CABALLÉ, F.; GONZÀLEZ, R.; CUBLES A. (2006): *Informe de l'Anàlisi de l'evolució històrica de l'antic hospital de la Santa Creu de Barcelona.* (Inèdit). Veclus, S.L. per a Foment de Ciutat Vella.

- CARMONA I CORNET, A. (1990): *Col·lecció de ceràmica de l'antiga Farmàcia de l'Hospital de la Santa Creu*. Reial Acadèmia de Farmàcia de Barcelona. Barcelona. 1990.

- CONEJO DA PENA, A. (2003): *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana. L'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*. Tesis doctoral. www.tesisenxarxa.net/TDX-0505103-121113. pàg. 267-446.

- DD.AA. (1999): *La Barcelona Gòtica*. Catàleg de l'exposició. Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona. Barcelona. Pàg.57-98

- DD.AA. (2001): *El Hospital de la Santa Ceu i Sant Pau 1401-2001*. Ed.

- GARRIGA I ROCA, Miquel (1862): *Parcel·lari de Barcelona*. Plànol 0056. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. 0056

- HUGUET , M.T.; FONTANALS, R.; SORNÍ, X. (2004): "La Nova apotecaria de l'Hospital General de Santa Creu de Barcelona el 1696" . Separata de: *Revista de la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya.* Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya. Barcelona. pàg. 7-35.

- MARTORELL I CODINA, J.M. (1984): *Estudi de reestructuració de l'Antic Hospital de Sant Pau i Santa Creu*. Barcelona.

- MARTORELL, V.; FLORENSA, A. ;MARTORELL, V. (1970). *Historia del Urbanismo en Barcelona: del plan Cerdà al área metropolitant*a. Edit. Labor. Barcelona. Pàg 15-23; 75-101.

- PALET, J.M. (1994): *Estudi territorial del Pla de Barcelona. Estructuració i evolució del territori entre l'època íbero-romana i l'altmedieval segles II.I aC.* Centre d'Arqueologia de la Ciutat, Institut de Cultura. Barcelona. Pàg. 154-184

- RIPOLL I PERELLÓ, E., UDINA F.. ET ALII: *L'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau: L'Hospital de Barcelona.* Ed. Gustau Gili, S.A. Barcelona. Pàg 17-63.

- VILLARRUBIAS FELIO, A. (1969): *Noticia histórico-arquitectónica de los edificios del antiguo Hospital de la Santa Cruz y Casa de Convalescencia de San Pablo de la ciudad de Barcelona (1401-1928*). Biblioteca Central. Diputació Provincial de Barcelona. Barcelona.

ANNEXOS

PLANIMETRIA.

1. Plànol de situació de la intervenció. Esc: 1/1000.

2. Plànol de situació aproximada del sondeig. Esc: 1/200.

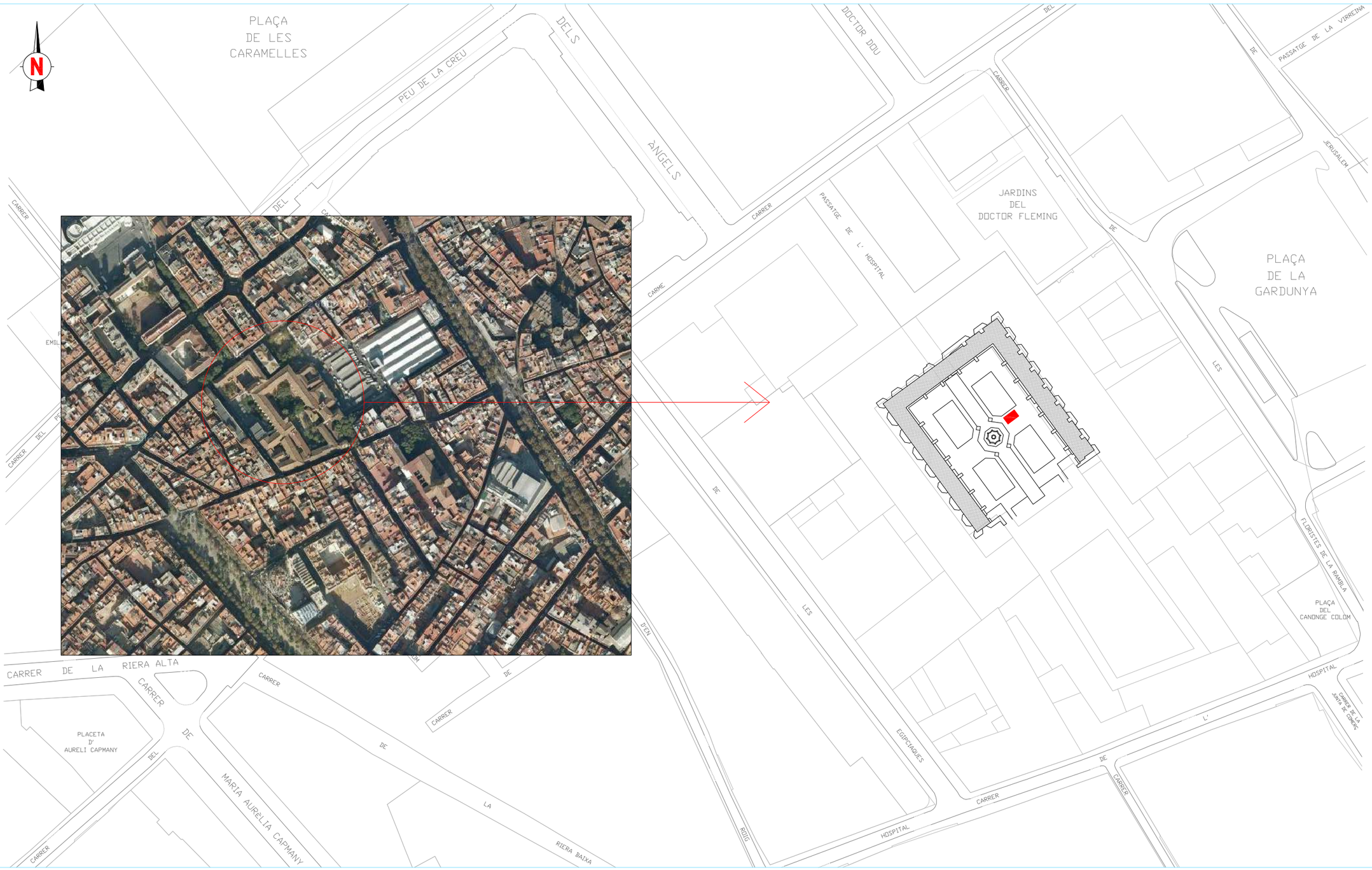

DIRECCIÓ ARQUEOLÒGICA	AUTORS	CODEX ARQUEOLOGIA I PATRIMONI	INTERVENCIÓ	NOM DEL PLÀNOL	Núm.
Daniel Vázquez	Mario Granollers		C/ Hospital 56 - 58 codi: 086/10 Barcelona (Barcelonès)	Plànol de situació	1
		DIN A3 Escala: 1:1000	0 — 50	Data: Març 2011	

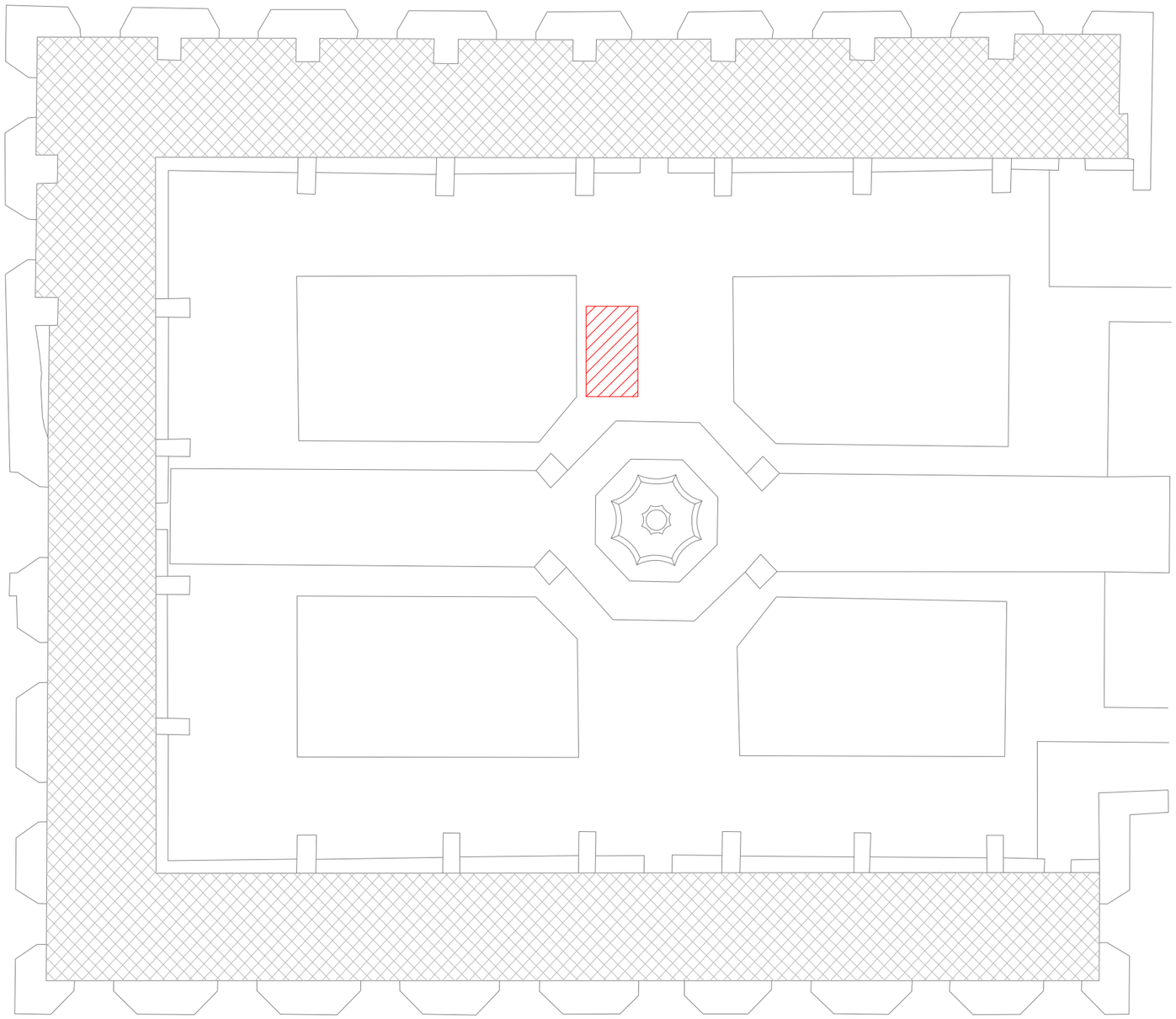

DIRECCIÓ ARQUEOLÒGICA	AUTORS		INTERVENCIÓ	NOM DEL PLÀNOL	Núm.
Daniel Vázquez	Mario Granollers	CODEX ARQUEOLOGIA I PATRIMONI	C/ Hospital 56 - 58 codi: 086/10 Barcelona (Barcelonès)	Plànol de situació aproximada del sondeig	2
		DIN A3 **Escala:** 1:200	0 10	**Data:** Març 2011	

INVENTARI UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

101

Definició UE: Estrat

Textura: sorrenca, compacta.

Color: Gris, marró

Composició

Geològica: Sorra

Orgànica: Carbons, ossos

Artificial: Ceràmica, maetalls.

Sector

Zona

Foto. **Plan.**

Relacions Físiques

Igual a

Cobreix a: 102

Cobert per

Farceix a

Farcit per

Talla a

Tallat per

Es recolza en

Se li recolza

Es lliura

Se li lliura

Datació: 2 i 3 1/3 segle XX.

Criteri datació: Estratigraf/docume

Interpretació: Nivells de circulació actuals.

Observacions: Darrers nivells de circulació i regularitzacions del terreny relacionades amb la vida del jardí, des del la seva darrera reorganització a finals dels anys cinquanta fins a l'actualit

Afecció

Si

No

%

Tipus

102

Definició UE: Estrat

Textura: Sorrenca

Color: Marró

Composició

Geològica: Argila

Orgànica: Òssos humans

Artificial: morter, material construtiu..

Sector

Zona

Foto. **Plan.**

Relacions Físiques

Igual a

Cobreix a: 102

Cobert per: 101

Farceix a

Farcit per

Talla a

Tallat per

Es recolza en

Se li recolza

Es lliura

Se li lliura

Datació: XIX

Criteri datació: Ceràmic

Interpretació: Nivell general associat a l'evolució del pati claustral.

Observacions: Nivell general associat a la vida del pati claustral. Sediment argilós de matriu sorrenc i amb presencia de morter, carbons, petits fragments de material construtiu i ossos humans sense connexió. El material ceràmic sembla indicar una cronologia del segle XIX.

Afecció

Si

No

%

Tipus

103

Definició UE: Estrat

Textura: Argilosa

Color

Composició

Geològica: Argila

Orgànica: Òssos humans, carbons.

Artificial: Morter desfet.

Sector

Zona

Foto. **Plan.**

Relacions Físiques

Igual a

Cobreix a: 104

Cobert per: 102

Farceix a

Farcit per

Talla a

Tallat per

Es recolza en

Se li recolza

Es lliura

Se li lliura

Datació: XIX

Criteri datació: Estratigràfic

Interpretació: Nivell general associat a l'evolució del pati claustral.

Observacions: Nivell general que cobreix la Ue 104.No es diferencia gaire de102, tot i que el material detectat durant el rebaix semblava indicar una possible cronologia del segle XVIII. Tenia d'uns 50 cm i contava amb la presencia d'una gran quantitat d'ossos humans sense connexió.

Afecció

Si

No

%

Tipus

086/10 Jardins de rubió i lluch. L'arxiu

Definició UE

Estrat

Textura

Compacta

Color

Marró

Composició

Geològica Argila

Orgànica

Artificial

Sector

Zona

104

Foto. **Plan.**

6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19

Relacions Físiques

Igual a

Cobreix a	**Cobert per** 103
Farceix a	**Farcit per**
Talla a	**Tallat per**
Es recolza en	**Se li recolza**
Es lliura	**Se li lliura**

Datació

Criteri datació

Interpretació

Nivell general on es van detectar les possibles unitats funeràries.

Observacions

No es pot descartar que les fosses de les possibles UF poguessin provenir del nivell anterior, ja que el tipus de rebaix, amb maquina amb cassó de dents, i la heterogeneïtat dels nivells anteriors, complicaven molt la seva possible detecció.

Afecció **Si** **No** **%** **Tipus**

INVENTARI FOTOGRÀFIC

Jaciment Jardins de rubió i lluch. 086/10

Num.	Sector	UE
1		
Font des jardins amb la nau de ponent del complex hospitalari al darrera. En primer terme el sondeig a obrir per part de l'obra.		
2		
Font del pati claustral de l'Hospital vista des de llevant.		
3		100
Font del pati claustral de l'Hospital vista des de ponent. En segon terme la zona on s'ha de realitzar el sondeig per a la instal·lació de la maquinaria.		
4	Sondeig	100
Vista de la zona on s'ha de realitzar el sondeig abans de la seva obertura.En darrer terme la nau de llevant de la part gótica del complex hospitalari.		
5	Sondeig	100
Vista de la zona on s'ha de realitzar el sondeig abans de la seva obertura.En darrer terme la nau de llevant de la part gótica del complex hospitalari.		
6	Sondeig	104
Detall del primer tram del sondeig rebaixat per la màquina. En la part inferior es poden veure les connexions anatòmiques detectades.		
7	Sondeig	104
Detall del primer tram del sondeig rebaixat per la màquina. En la part inferior es poden veure les connexions anatòmiques detectades.		
8	Sondeig	104
Detall del primer tram del sondeig rebaixat per la màquina. En la part inferior es poden veure les connexions anatòmiques detectades.		
9	Sondeig	104
Detall del primer tram del sondeig rebaixat per la màquina. En la part inferior es poden veure les connexions anatòmiques detectades.		
10	Sondeig	104
Detall del primer tram del sondeig rebaixat per la màquina. En la part inferior es poden veure les connexions anatòmiques detectades.		
11	Sondeig	104
Detall de la primera de les connexions anatòmiques detectades durant el rebaix mecànic del primer tram del sondeig 100.		
12	Sondeig	104
Detall de la primera de les connexions anatòmiques detectades durant el rebaix mecànic del primer tram del sondeig 100.		
13	Sondeig	104
Detall de la primera de les connexions anatòmiques detectades durant el rebaix mecànic del primer tram del sondeig 100.		
14	Sondeig	104
Detall de la primera de les connexions anatòmiques detectades durant el rebaix mecànic del primer tram del sondeig 100.		

Num.	Sector	UE
15	Sondeig	104

Detall de la primera de les connexions anatòmiques detectades durant el rebaix mecànic del primer tram del sondeig 100.

16	Sondeig	104

Detall de la primera de les connexions anatòmiques detectades durant el rebaix mecànic del primer tram del sondeig 100.

17	Sondeig	104

Vista del primer tram obert del sondeig amb la primera de les connexions anatòmiques detectades durant el rebaix.

18	Sondeig	104

Detall de la segona possible inhumació documentada durant el rebaix del primer tram del sondeig 100.

19	Sondeig	104

Detall de la segona possible inhumació documentada durant el rebaix del primer tram del sondeig 100.

20	Sondeig	104

Detall de la segona possible inhumació documentada durant el rebaix del primer tram del sondeig 100.

21	Sondeig	104

Detall de la segona possible inhumació documentada durant el rebaix del primer tram del sondeig 100.

22	Sondeig	100

Vista del primer tram del sondeig 100 amb les possibles inhumacions detectades durant el rebaix.

23	Sondeig	100

Detall de les dues possibles inhumacions detectades durant l'obertura del primer tram del sondeig 100 quan ja es troben protegides per continuar obrint el sondeig.

24	Sondeig	100

Detall de les dues possibles inhumacions detectades durant l'obertura del primer tram del sondeig 100 quan ja es troben protegides per continuar obrint el sondeig.

25	Sondeig	100

Detall del segon tram del sondeig 100 durant el seu procés d'obertura

26	Sondeig	100

Detall del segon tram del sondeig 100 una vegada obert. Es pot veure una tercera connexió anatòmica i dos ossos llargs de dues possibles connexions més.

27	Sondeig	100

Detall del segon tram del sondeig 100 una vegada obert. Es pot veure una tercera connexió anatòmica i dos ossos llargs de dues possibles connexions més.

28	Sondeig	100

Detall del segon tram del sondeig 100 una vegada obert. Es pot veure una tercera connexió anatòmica i dos ossos llargs de dues possibles connexions més.

Num.	Sector	UE
29	Sondeig	100

Detall de les possibles inhumacions detectades durant l'obertura del segon tram del sondeig 100 quan ja es troben protegides per continuar obrint el sondeig.

30	Sondeig	100

Detall del sondeig 100 durant l'obertura del tercer tram.

31	Sondeig	100

Detall del sondeig 100 unavegada obert el tercer tram.

32	Sondeig	100

Detall d'una fonamentació detectada a l'extrem oest del sondeig, en la zona on s'havia d'obrir la connexió del sondeig amb la font.

33	100

Detall d'una fonamentació detectada a l'extrem oest del sondeig, en la zona on s'havia d'obrir la connexió amb la font.

34	100

Detall d'una fonamentació detectada a l'extrem oest del sondeig, en la zona on s'havia d'obrir la connexió del sondeig amb la font.. En segon terme la part inferior de la font.

35	100

Detall d'una fonamentació detectada a l'extrem oest del sondeig, en la zona on s'havia d'obrir la connexió del sondeig amb la font.. En segon terme la part inferior de la font.

36	100

Detall d'una fonamentació detectada a l'extrem oest del sondeig, en la zona on s'havia d'obrir la connexió del sondeig amb la font.

37	100

Detall d'una fonamentació detectada a l'extrem oest del sondeig, en la zona on s'havia d'obrir la connexió del sondeig amb la font.

38	100

Detall d'una fonamentació detectada a l'extrem oest del sondeig, en la zona on s'havia d'obrir la connexió del sondeig amb la font.

39	100

Detall de l'estat en que queda el sondeig quan acaba la jornada laboral (uniques tasques controlades arqueològicament).

40	100

Detall de l'estat en que queda el sondeig quan acaba la jornada laboral (uniques tasques controlades arqueològicament).

41

Detall de les feines desenvolupades a la font del claustre durant la jornada laboral en que hi ha control arqueològic.

42

Detall de les feines desenvolupades a la font del claustre durant la jornada laboral en que hi ha control arqueològic.

Num.	Sector	UE
43		
Detall de la zona on s'estava realitzant el sondeig 100 una vegada s'ha tapat sense control arqueològic. En segon terme la font del claustre i al fons la nau de ponent.		
44		
Detall de la zona on s'estava realitzant el sondeig 100 una vegada s'ha tapat sense control arqueològic. En segon terme la font del claustre i al fons la nau de ponent.		
45		
Detall de la zona on s'estava realitzant el sondeig 100 una vegada s'ha tapat sense control arqueològic.		
46		
Detall de la zona on s'estava realitzant el sondeig 100 una vegada s'ha tapat sense control arqueològic.		
47		
Detall de l'estat en que queda la font del pati claustral una vegada realitzada la rehabilitació.		
48		
Detall de l'estat en que queda la font del pati claustral una vegada realitzada la rehabilitació.		
49		
Detall de l'estat en que queda la font del pati claustral una vegada realitzada la rehabilitació.		
50		
Detall de l'estat en que queda la font del pati claustral una vegada realitzada la rehabilitació.		
51		
Detall de l'estat en que queda la font del pati claustral una vegada realitzada la rehabilitació.		